UDK 94(497.5 Čakovec)"1919/1926":33
UDK 94(497.5 Varaždin)"1919/1926":33

SUDBINA FESTETIĆEVIH POSJEDA U HRVATSKOJ POSLIJE PRVOG SVJETSKOG RATA

Prilog za povijest Bajnskih dvora i Čakovačkog vlastelinstva

MIRA KOLAR-DIMITRIJEVIĆ

Obitelj Festetić, turopoljskog porijekla posjedovala je od 1791. čakovačko vlastelinstvo, a od 1909. i Erdödijev posjed Bajnski dvori kraj varaždinske Vinice. Oba ova posjeda poslije 1918. dolaze pod udar sekvestracije, odnosno agrarne reforme. I dok su Bajnski dvori otuđeni bez naknade, šume čakovačkog vlastelinstva Eduarda Festetića nisu došle pod udar agrarne reforme. Čim je objavljeno da se šume do tisuću jutara vraćaju vlasniku na raspoložbu prodao je čitav Čakovački veleposjed, sastavljen uglavnom od šuma velikoj drvnoj firmi "Slavonija d.d. " iz Broda na Savi, a ova je te površine nakon što je isjekla šume dala na parceliranje Glavnoj zadruzi Matice hrvatskih seljačkih gospodarskih zadruga kao organizaciji Hrvatske republikanske seljačke stranke, koja ga je rasparcelirala i rasprodavala više godina godina zbog krize u koju je palo seljaštvo već 1926 godine. Sjećanje na Festetićeve se na određen način izbrisalo iz memorije naroda. No njihovo doba odražava nastojanje da se ovi posjedi pretvore u moderne posjede, da se dvorci drže uređeno, da se započne čak i s eksploatacijom naftnih izvora i da se privuku Židovi kako bi svojim kapitalom i sposobnostima oživili trgovinu u Čakovcu i podržali njegove prometne veze na sve strane svijeta. Uredi za agrarnu reformu učinili su pak sve da se sve oranice predadu seljacima na obrađivanje već u prvom valu a onda su Festetićevi osjećajući da nisu više poželjni u Hrvatskoj prodali sve što su mogli "Slavoniji", te tako u kratko vrijeme nestaje Festetićevih. Vidjevši glad Međimuraca za zemljom u parcelaciju Čakovečkog vlastelinstva uključio se i Stjepan Radić preko Glavne zadruge Matice hrvatskih seljačkih gospodarskih zadruga. S Radićevom smrću i propašću gospodarskih institucija HSS-a prodaju neprodanih parcela dovršava Prva hrvatska štedionica.

Grofovi Festetići (Festeticzi) su se do kraja Prvog svjetskog rata pretvorili u ugledne veleposjednike sjeverozapadne Hrvatske imajući u vlasništvu Čakovečko vlastelinstvo u Međimurju i Bajnske dvore kraj Varaždina. Iako potiču od turopoljskog plemstva oni su se tijekom devetnaestog stoljeća deklarirali kao Mađari usvojivši posve mađarski nacionalni osjećaj, zadivljeni mađarskom nacionalnom borbom za samostalnost, a užasnuti vjerojatno onim podjelama koja su razdirala Hrvatski narodni preporod na hrvatskim prostorima. No narodnjaci, izrasli iz hrvatskog narodnog preporoda nisu im zaboravili ovaj postupak. Njihovi su se posjedi poslije raspada Austro-Ugarske monarhije našli na udaru po dvije linije: nacionalnoj i klasnoj. Kao podanici zemalja koje su nastale na ruševinama Austro-Ugarske Monarhije oni su tretirani kao podanici neprijateljskih država. Kao veleposjednici bili su trn u oku naroda koji je oskudijevao na zemlji. Npr. u ivanečkom kotaru gustoća poljoprivrednog stanovništva po četvornom kilometru iznosila je 1931. godine 251, i nije se smanjila poslije Prvog svjetskog rata jer je bilo onemogućeno iseljavanje, ali isto tako i kolonizacija stanovnika sjeverozapadne Hrvatske u Slavoniju.[1] Pri tome je zanimljivo da se Eugen Festetić iz Međimurja izjasnio kao Mađar, a Samuel Festetić iz Bajnskih dvora kao Austrijanac, odlučivši tek krajem 1918. da uzme austrijsko državljanstvo.

Mislim da je zanimljivo promotriti raspad i nestanak ova dva stara veleposjeda. U taj je proces bilo umiješano mnogo osoba i propadanje se odvijalo veoma brzo. Na mjesto Festetićevih došli su novi ljudi koji nisu Festetićevima u korist uračunavali njihove pokušaje stvaranja racionalnih modernih veleposjeda.[2]

S obzirom da je izvorište agrarne reforme bilo motivirano stanjem u Hrvatskom Zagorju gdje je trebalo što prije smiriti nezadovoljstvo seljaka podjelom veleposjedničke zemlje i posjed Samuela Festetića u Bajnskim dvorima bio je prvi na udaru i njegov raspad bio je munjevit i gotovo nezapažen u našoj historiografiji.

Bajnski dvori veličine 1054 jutara nalazili su se u viničkom kraju sjeverozapadno od Varaždina veličine približno 1000 jutara a vlasnik alodijalnog posjeda Bajnski dvori, Terezin dvor i Kelemen koji je kupljen 1909. od Terezije Erdödy, rođ. Raczynsaki bio je Samuel Festetić. On je već u jesen 1918. u vrijeme prvih napada zelenog kadra na bogataške dvorce napustio sa svojom obitelji Hrvatsko Zagorje te se deklarirao kao Austrijanac nastanivši se u Maria Trost kod Graza. Svoj je posjed Bajnski dvori prepustio na čuvanje upravitelju i kućnoj služinčadi. Zanimljivo je da dvorac nije stradao u 1918., već su ga napali, opljačkali i zapalili seljaci i rudari tek 4. ožujka 1919. nakon što je tijekom veljače zavladalo u Hrvatskom zagorju revolucionarno raspoloženje. Naime kada 25. veljače 1919. je Vitomir Korać, ministar socijalne politike pod kojega je tada spadala i agrarna reforma objavio Prethodne odredbe za pripremu agrarne reforme prema kojima se svi veliki posjedi eksproprijaju uz obećanje da će zemlja biti dana domaćim obrađivačima, ali istovremeno država garantira bivšim vlasnicima odštetu a šume preuzima u svoje ruke.[3] Budući da su svi zakupi i podzakupi proglašeni nevažećima, željni zemlje seljaci i rudari Hrvatskog

1) Zdenka ŠIMONČIĆ-BOBETKO, Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj, 1, Zagreb 1997., 188. i 2, Zagreb 2000, 29. Ban Ivan Paleček je 15. lipnja 1919. izdao okružnicu da će se kolonizacija vršiti planski, barem stotinu gospodara istovremeno, a pored toga da učesnici mogu biti oni koji nisu sudjelovali u pobunama i nemirima, te da nemaju nikakvu imovinu.

2) Vidi Tomislav ĐURIĆ, Dragutin FELETAR, Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske, Koprivnica 1992.

3) Službene novine, br, 11, 27. veljače 1919.

zagorja su počeli zaposjedati oranice, livade i pašnjake zagorskih veleposjeda, a upravitelji su bili protjerani. U takvom naletu su stradali i Bajnski dvori, po sudu mnogih najljepši dvorac Hrvatskog Zagorja prepun umjetnina koje su skupili Erdödyjevi tijekom prošlih stoljeća i na svojim ratnim pohodima. Sve je nestalo u plamenu izuzev istočnog krila koji u tom svojem krnjem obliku postoji i danas kao krilo Psihijatrijskog odjela Medicinskog centra u Varaždinu[4] Na uništenje ovog dvorca svakako je utjecalo i neraspoloženje naroda prema Samuelu Festetiću koji nije znao dobro govoriti hrvatski a pored toga je bio vrlo kruti poslodavac koji je tek 1909. došao u posjed Bajnskih dvora te ga je cijelo vrijeme do Prvog svjetskog rata uređivao po uzoru na posjede u užoj Austriji, ne uvažavajući posebnosti ovog naroda koji je mnogo stradao u prošlosti i od svojih feudalaca a ne samo od turskih provala koje su i dovele do prevelike agrarne prenaseljenosti ovih prostora i velike bijede. Mnogo je bolje prošlo plemstvo koje je narod smatrao svojim kao što su npr. Draškovići ili Kukuljevići od kojih niti jedan dvorac nije bio jače devastiran tijekom 1918. i 1919. godine, a čije dvorce je osim toga čuvala i vojska, odnosno narodna straža. No stvarno su ove nove pljačke preplašile i vlastodršce u Beogradu, a nemiri u Varaždinskoj županiji zbog neproglašavanja republike postali su vrlo opasni za novu državu. Napadnut je i dvorac Maruševac ali su ga obranili od pljačkaških bandi lokalni seljaci. Beogradska vlada uvidjela je da se agrarna pitanja pod ministrom socijalne politike Vitomirom Koraćem presporo i premlako rješavaju te da dolazi do nemira u Varaždinskoj županiji[5] Zbog revolucije u Mađarskoj beogradska je vlada odlučila hitno započeti s agrarnom reformom, jer su se i veleposjednici počeli organizirati radi zaštite svojih posjeda pozivom na međunarodno pravo o poštivanju vlasništva. Socijal-demokrata Vitomir Korać koji je do tada vodio Ministarstvo socijalne politike morao je dati ostavku, baš kao i Starčevićanac dr. Živko Petričić, koji je držao resor ministra poljoprivrede, te je osnovano novo Ministarstvo agrarne reforme na čelu s vrlo energičnim dr. Franjom Poljakom, članom Pribićevićeve Demokratske stranke, odnosno nekadanje Hrvatsko-srpske koalicije. Ovaj je već 10. travnja 1919. izdao *Naredbu o djelomičnom izvođenju agrarne reforme* te se zemlja počela davati u jednogodišnji zakup i iako je mnogo toga bilo neriješeno to je zaustavilo dalje revolucioniranje seljaštva u Hrvatskoj i zaustavilo izbijanje revolucije a režim je dobio snažno sredstvo političkog manipuliranja seljaštvom kroz podjelu zemlje.[6]

Time je veleposjednicima izmaknula svaka mogućnost dobivanja prihoda sa svojih posjeda, te nisu imali ni novca ni snage da se bore za provedbu odredbi Saint Germainskog sporazuma od 10. rujna 1919. po kojem se stranim državljanima trebalo dati obeštećenje za njihove posjede.[7] Međutim beogradska se je vlada ponašala kao da ne postoji obaveza obeštećivanja, te se svaki slučaj morao posebno tražiti i voditi kao međudržavni spor.

---

4) U bečkom arhivu postoji očajno pismo Samuela Festeticsa (Festetića) (rođ. u Csertöu u Mađarskoj, 1. IX 1876) kojim moli 1921. intervenciju austrijskog ministra vanjskih poslova radi obeštećenja njegovog dobra u Bajnskim dvorima.

5) O ovim je nemirima mnogo pisano. Josip Drvarić, Josip Posavac i Gizela Blažaić iz Varaždinskih toplica držali su nedozvoljene socijalističke skupštine tražeći da se zemlja agrarnom reformom podijeli besplatno a ne da se dobije u zakup uz plaćanje odštete vlasnicima. To je zapalilo cijelo Hrvatskog zagorje i zaredale su pljačke. (Josip VIDMAR, "Prilozi građi za historiju radničkog pokreta i KPJ 1919. godine", Arhivski vjesnik, II, Zagreb 1959, str. 83 i d.)

6) Zdenka ŠIMONČIĆ-BOBETKO, Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1918.-1941. godine, I, Zagreb 1997, str. 130-131 i d.

7) Arnold SUPPAN, "Jugoslavija i Austrija od 1918. do 1938. susjedstvo između kooperacije i konfrontacije, ", Časopis za suvremenu povijest, 1988, br. 3, str. 1-14. U svojoj doktorskoj radnji Suppan se detaljno bavi poteškoćama oko razrješenja ovih odnosa između Austrija i Jugoslavije koji su trajali čitavo međuratno razdoblje.

Imanje Bajnski dvori je u sekvestrirano jer je Festetić tretiran kao državljanin neprijateljske države, i već 1922. prodano je ono što je ostalo od dvorca, šume i vinograda u Bajnskim dvorima Janku Bonjekoviću iz Varaždina, a livade i oranice su dane seljacima nakon jednogodišnjeg u četverogodišnji zakup, pa su ih onda seljaci pomalo i otkupljivali sve do 1929. godine i tako je ovaj veleposjed nestao. Uzalud se Festetić žali i traži 1921. zaštitu čak i austrijske vlade. (Prilog 1) Festetiću je prepušteno da se na međunarodnom sudu u Den Haagu izbori za obeštećenje, a budući da je ostao bez najvećeg dijela svoje imovine nije imao ni snage ni mogućnosti da dobije odštetu kakovu si je izborio npr. Thurn Taxis za šume u Gorskom kotaru. Nestalo je cijelo dobro[8]

Raspad drugog veleposjeda nije bio tako brz jer je bio sastavljen od oranica, livada, pašnjaka i šuma u dosta pravilnom odnosu kao i kod austrijskih veleposjeda. Taj je posjed bio poznat pod imenom Čakovačko vlastelinstvo a nalazio se u **Međimurju** gdje je grof Eugen Festetić posjedovao dvije trećine zemlje, odnosno 36.000 jutara. Ovdje je raspad veleposjeda nosio posve druge karakteristike. Kao i Baranja Međimurje je odvojeno rijekom Dravom od matičnog hrvatskog tijela. Ono je 30. prosinca 1900. imalo 81.115 stanovnika od čega su Hrvati činili 93,27 % a Mađari 5,42 stanovništva. Deset godina kasnije Međimurje je imalo 90.387 stanovnika od čega 82,829 Hrvata, što znači da je postotak Hrvata prema materinjem jeziku smanjen na 91,62 %. [9] Čakovačko vlastelinstvo je imalo 16.000 jutara najbolje zemlje. Njega je od 1791. posjedovala obitelj Festetić, jer je Juraj Festetić de Tolna za 1,600.000 forinti kupio posjed od braće Mije, Franje i Mikše Althana koji su zapali u dugove.[10] Jelačić je 1848. ušao u Međimurje i ono je do 1861. pripadalo Hrvatskoj, ali je tada ponovno ušlo u sastav mađarske zaladske županije, a Mađari su poslije toga poduzimali sve da pomađare Međimurce, pa su čak izmijenili međimursko kajkavsko narječje izbacujući neke čisto hrvatske riječi i zamjenjujući ih mađarskima. Ovdje je pobuna 1918. imala i klasno i nacionalno i vjersko obilježje jer je narod uz pomoć svojih katoličkih svećenika i pripadnost Zagrebačkoj biskupiji uspio sačuvati i jezik i narodnost.[11] Međimurski narod je usprkos toga što je zahvaljujući Židovima imao i tvornice i rudnike bio vrlo nezadovoljan te je priželjkivao vraćanje Međimurja u korpus Hrvatske upravo radi ove pojačane mađarizacije kojoj je grof Eugen Festetić koji je imao i dvorac na Blatnom jezeru bio na čelu.[12]

U jesen 1918. čitavo je ovo područje postalo i revolucionarnim i ratnim bojištem pri čemu su Međimurci nastojali istjerati Mađare, koji su u studenom 1918. ubili određen broj Hrvata. Vojnici koji su se vraćali s talijanskog ratišta i koji su nosili vijesti o propasti Austro-Ugarske monarhije navalili su na "ratne bogataše" i na plemstvo u Međimurju te su se Festetićevi posjedi našli u prvom planu. U Belici su 3. studenog 1918. seljaci prodrli na majur grofa Festetića te iz žitnice odnijeli žito, a iz staje stoku, i odvezli

8) O strogosti Samuela Festetića u Bajnskim dvorima dosta se je govorilo među okolnim seljaštvom.

9) Rudolf HORVAT, Povijest Međimurja, Zagreb 1944, 278. Prema Ungarische Statistische Mitteilungen. Volkszählung in den Ländern der Ungarischen Krone vom Jahre 1900. und 1910. Neue Serie 1. i 42. Band.

10) R. HORVAT, N.dj., 238.

11) O jakoj zastupanosti katolicizma u Međimurju vidjeti knjigu Vladimira KALŠANA, Iz vjerskog života Međimurja, Čakovec, 2003. Kalšan je načinio registar sakralnih objekata katoličke crkve te je utvrdio da u Međimurju ima 2003 godine 30 župnih crkava, 97 kapela, 103 poklonaca, 58 pilova, 200 raspela i 12 ostalog, dakle ukupno 500 sakralnih objekata što nema niti jedan drugi kraj Hrvatske. (str. 57). O ovoj izvanrednoj pobožnosti međimurskog stanovništva pisao je i Rudolf Horvat (Rudolf HORVAT, Poviest Međimurja, Zagreb 1944, 276-277.)

12) Festetić je Čakovački veleposjed i svoj posjed na Blatnom jezeru gdje su oni još u 19. stoljeću imali i školu za obrazovanje gospodarskih činovnika smatrao jednom cjelinom, želeći tako nastaviti tradiciju Zrinskih.

sijeno i slamu. Seljaci iz Nedelišća opljačkali su Festetićev posjed u Gornjem Hrašćanu. U Gornjem Kraljevcu je posječena šuma, a seljaci Hlapćine opljačkali su majur a oni iz Križopolja i Kuršanca sjekli su vlastelinsku šumu i odvozili drvo. Isto tako opljačkano je žito iz majura u Hlapćini.[13] U Pribislavcu je narod 4. studenog opljačkao dvorac a u Novim Dvorima grofovu žitnicu. Seljaci su se okomili i na poštanske i općinske urednike, na vlastelinske i šumarske činovnike, a mađarske vlasti su uzvratile strijeljanjima, pa su u Pribislavcu 9. studenog pred zgradom pučke škole strijeljana šestorica a vješani su Franjo Sabol, Juraj Leček, Terezija Vrbanec i Tomo Bednjač s time da su oružnici naložili da obješeni moraju visjeti na stratištu još tri dana i da poslije toga moraju biti pokopani na mrciništu gdje se pokapaju uginule životinje.[14] Budući da se val nasilja nad Hrvatima nastavljao i umnažao Narodno vijeće je podnijelo prijedlog dr. Mati Drinkoviću, povjereniku za narodnu obranu te se počeo planirati ulazak narodne vojske u Međimurje. Osim toga sastavljen je i u Varaždinu Međimurski odred od domobrana i poticaj za akciju davao je varaždinski gradonačelnik dr. Pero Magdić.[15] Do prvog prodora u Međimurje došlo je 13. studenog 1918. i domobransku vojsku je vodio konjanički major Mihajlo Georgijević, a međimurski odred domobranski satnik Stjepan Sertić te je oslobođeno Nedelišće.

Međutim ovaj upad bio je zlosretan. Naime Vrhovno zapovjedništvo srbijanske vojske na čelu s vojvodom Mišićem je još 13. studenog 1918. sklopilo t.zv. "Beogradsko primirje" s Mađarima dogovorivši se da rijeka Drava od austrijske granice do Barcza bude "demarkaciona linija" koju neće prekoračiti srbijanska vojska.[16] Taj je stav saopćio Narodnom vijeću u Zagrebu i srbijanski pukovnik Simović koji je bio na čelu "srpske vojne misije" koja je već polovicom studenog boravila u Zagrebu. Znajući za taj dogovor Mađari su skupili znatnu vojsku i potisnuli domobrane preko Drave, a zlostavljanja nad narodom su se nastavila.[17] Time je završena prva faza oslobađanja Međimurja.

Inicijativu sada preuzimaju Hrvati. Sada je došlo do koncentracije hrvatske vojske s ove strane i 24. prosinca 1918. u Međimurje je ušla šarolika vojska koju je činio Drugi karlovački bataljun pod zapovjedništvom Mirka Pogledića, Josipa Špoljara i Tartaglie, pitomci karlovačke kadetske škole i sveučilištarci pod vodstvom satnika Šege i natporučnika Krpana, dobrovoljačka sokolska legija pod vodstvom pomorskog poručnika Roberta Antića, 129 hrvatskih mornara pod vodstvom Ivana Tkalčevića, Varaždinski bataljun pod vodstvom Stjepana Sertića, te međimurski dobrovoljci pod vodstvom natporučnika Franje Glogovca, ali su se pridružili i dijelovi već raspuštenih domobrana. Na čelu ove vojske koja je imala sedam bataljuna pješaka, 24 topa i nekoliko oklopnih četa potpukovnik Slavko Kvaternik je sastavio plan te je ta oslobodilačka vojska ušla u Međimurje s tri

13) Vladimir KAPUN, Međimurje 1918., Čakovec 1982, str. 163-204.

14) R. HORVAT, n.dj., 279.

15) Pero Magdić je još 1904. pokrenuo u Varaždinu novine Naše pravice koje su često donosile priloge o Međimurju, a na opće raspoloženje svakako je utjecalo i prvo izdanje knjige Rudolfa Horvata Poviest Međimurja (Zagreb, 1907). U toj knjizi objašnjena je povijest Međimurja, crkvena i politička i ukazano da je od 1848. do 1861. Međimurje bilo sastavni dio Hrvatske i Slavonije i da tako treba biti i 1918., jer na to sili njegova narodnosna struktura.

16) Zapisnici sa sednica delegacije Kraljevine SHS na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919-1920,. Prir. B. Krizman i B. Hrabak, Beograd 1960, str. 311. "Beogradskim primirjem" je dogovoreno da će se srpska vojska evakuirati iz svih područja sjeverno od Drave u roku od 8 dana, a pod točkom 17. je zaključeno da se "saveznici neće mešati u unutrašnju administraciju Ugarske države".

17) Vladimir KAPUN, Međimurje 1918., Čakovec 1982. Kapun daje nešto preveliku ulogu povratnicima iz ruske revolucije. Pobuna je stvarno izbila kao narodni pokret odozdo.

pravca, te je time prekršeno "beogradsko primirje" s obzirom da je 1. prosinca 1918. već provedeno ujedinjenje Države Slovenaca, Hrvata i Srba sa Kraljevinom Srbijom te stvoreno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca pod vladavinom regenta Aleksandra Karađorđevića. Bojeći se da ne upadnu u klopku hrvatskih četa odnosno "narodne vojske" Mađari su se počeli povlačiti a kotarski predstojnik Čakovca Gyömöredeon predao je svoju izvršnu vlast prosvjedujući da je ulazak hrvatskih četa u Međimurje protuzakonit jer je njime prekršen ugovor o primirju između sila Antante i Mađarske, da će granica biti na Dravi.[18]

No kao i uvijek poslije pobjedonosnih osvajanja razvoj se nije odvijao onako kako je bilo planirano. Kao i u Austriji i ovdje se započelo s narodnim skupštinama, pa je i pred malim dvorcem grofa Festetića u Belici održana 5. siječnja 1919. javna skupština na kojoj su o značenju oslobođenja Međimurja govorili dr. Vinko Žganec i domaći župnik Pavao Košak.[19] Međutim prilike se nisu nikako mogle srediti, te je stanje u Međimurju često bilo na ivici anarhije. Potpukovnik Dragutin Perko[20] koji je predvodio glavnu četu koja je ušla u Čakovec imenovan je vojnim guvernerom Međimurja i on je pokušao uz pomoć straža, među kojima je bilo i akademičara i pitomaca kadetske škole održati red i spriječiti pljačku. Perko je kotarskim predstojnikom u Čakovcu imenovao dr. Radoslava Kiša, dok je upravu u Prelogu preuzeo pričuvni satnik Pajo Georgjijević. No borbe koje su započele krajem siječnja 1919. na slovensko-austrijskoj granici ispraznile su Međimurje od vojnika, te je major Josip Špoljar uz pomoć pobočnika Čedomila Durbešića sastavio od međimurskih seljaka dobrovoljačke jedinice koji su održavale mir, nastavile s protjerivanjem mađarskih činovnika i željezničara i čuvanja granice na Muri.[21] No pripadnost Međimurja Hrvatskoj uopće nije bila sporna pogotovo što se Međimurci i Podravci usprkos velike nisu uključili u boljševičku revoluciju Bele Kuna u Mađarskoj, pa je u Trianonu bilo problema samo s određivanjem granice Međimurja i Prekomurja prema Mađarskoj a nikako o pripadnosti cijele regije.[22] Građanski je upravitelj Međimurja bio dr. Ivan Novak.[23] On se odredbama i naredbama o provođenju agrarne reforme te su i ovdje tijekom 1919. sve kulturne površine date seljacima u zakup, a pod kontrolom Povjereništva za Međimurje u Čakovcu koji je vodio Juraj Gašparac te Ivo Volarić kao gospodarski i Branko Manojlović kao šumarski povjerenik vršio se vrhovni nadzor. Posjed pod sekvestrom povjeren je krajem ožujka 1919. na upravljanje umirovljenom šumaru Bogdanu Svobodi, stranačkom pristaši Svetozara Pribićevića. On je prvo preuzeo upravu nad Festetićevim šumamama a onda i nad čitavim dobrom, a svi mađarski namještenici koji su do tada vodili ovo imanje pobjegli su u Mađarsku u strahu za svoj život. Svoboda je bez zapisnika preuzeo imanje, pa se je ponašao neodgovorno. 700 komada rogatog blaga, 200 konja te strojevi svakodnevno su se osipali. Prestale su se voditi

18) R. HORVAT, n. dj., 281-288.

19) Isto, str. 290.

20) Po nalogu dr. Mate Drinkovića koji je bio na čelu narodne obrane Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba Dragutin Perković je početkom studenog bio u izaslanstvu koje je zatražilo od vlade srpske države da sa svojim četama pomogne zaštitu zapadnih granica. (Građa o stvaranju jugoslovenske države 1918. Prir. D. Janković i B. Krizman, II, Beograd 1964, 475)

21) Isto, str. 204.

22) Kao gotovu činjenicu o pripadnosti Međimurja još međunarodno nepriznatom kraljevstvu SHS iskazao je i šef vojne komisije Kraljevine Srbije general Petar Pešić 29. prosinca 1918. postavljajući takav zahtjev na Konferenciji mira. (Zapisnici sa sednica, n.dj., 319-320)

23) Dr. Ivan Novak objavio je 1918. u Zagrebu knjigu Samoodredjenje naroda i Magjari. Bio je pročelnik novinskog odsjeka Narodnog vijeća SHS, te je uređivao list Glas SHS. Već 6. studenog 1918. Narodno vijeće imenovalo ga je povjerenikom za Međimurje.

računovodstvene knjige a Svoboda je samo približne upise vršio ju jednu knjigu. Dobro je prema prijašnjim knjigama davalo prihod od tri milijuna kruna u sijenu, tri milijuna kruna u žitaricama, 1,600.000 kruna u vuni, 1,200.000 kruna u šumskim proizvodima sada je poslovalo na granici rentabiliteta. Obavljane su loše prodaje, pa je na pr. kilogram vune prodan pod šest kruna da bi onda tvornica u Čakovcu platila tu istu vunu 30 kruna. Svoboda je odugovlačio s davanjem izvještaja o financijskom poslovanju, odnosno on ga kraj aljkavog rada nije ni mogao dati. U 1919. šuma je dala prihod od svega 500.000 kruna, prodajući drva ispod cijene, pa je ispod cijene prodavano i građevno drvo potrebni ugljenicima u okolini. Svoboda je upravljao i Festetićevom pilanom a kao čovjek povjerenja preuzeo je i upravu rudnika u Peklenici radeći na tome da ovo područje potpadne pod rudarsko satništvo u Celju. Onemogućavao je na sve načine kontrolu svog rada te se cjelim posjedom gospodarilo tako loše da je dr. Pero Magdić koji je preuzeo povjerenstvo Međimurja smijenio Svobodu, no učinjena šteta se više nije mogla nadoknaditi, pogotovo što je ministar za agrarnu reformu tijekom svojeg drugog mandata dr. Hinko Krizman podredio upravljanje ovog dobra sebi, negirajući pravo da dobro bude dalje pod Ministrom financija kako je to bilo i sa Beljem u Baranji i Topolovcem kod Siska.[24] Grofu Eugenu Festetiću dakako nije bio omogućen pristup na posjed, a s onih 10.000 jutara poljoprivredne površine prihod je svakim danom bivao sve manji. Međimurski su seljaci provedbom agrarne reforme dobili u Međimurju oko 16.876 jutara obradive zemlje, od čega 9623 jutara oranica, 3755 jutara livada i 3496 jutara pašnjaka.[25]

Tabela 1.
Agrarna reforma na Čakovačkom veleposjedu grofa Eugena Festetića

Kultura	u čakovačkom kotaru	u preloškom kotaru	Ukupno
Oranice	5729 jutara i 842 č.hv.	2763 jutara i 1516 č.hv	
Pašnjaka	1778 jutara i 1534 č.hv.	1612 jutara i 1060 č.hv.	
Livada	1734 jutara i 513 č.hv.	1412 jutara 796 č.hv.	
	9242 jutara i 1289 č.hv.	5789 jutara i 72 č.hv.	15.031 jut. i 1361 č.hv

* R. HORVAT, *Povijest Međimurja*, Zagreb 1944, 296.

U odnosu na kneza Pavla Esterhazija koji je izgubio 867 jutara i 22 hvata, grofa Aleksandra Andrašija koji je ostao bez 422 jutara i 834 hvati, grofa Bathyani-Strattmann koji je ostao bez 66 jutara i 674 hvata i veleposjednik dr. Elek Szabo kojemu je oduzeto 112 jutara i 388 hvati vidimo da je Festetić pretrpio najveću štetu. On se nije usudio čekati razvoj događaja u Međimurju pa se sklonuo u drugi svoj dvorac na Blatnom jezeru.

Eugen Festetić, vlasnik veleposjeda u Međimurju sklonio se je u svoj dvorac i posjed na Blatnom jezeru, te je preživio revoluciju Bele Khuna i zadržao posjed do 1944 godine.[26]

24) Z. ŠIMONČIĆ-BOBETKO, Agrarna reforma, 2, 274-280.

25) R. HORVAT, N. dj., 296.

26) Eugen Festetić sklonuo se je na svoj drugi posjed na Blatnom jezeru. Ovaj dvorac je danas uređen kao muzej i predstavlja veliko kulturno blago Mađarske s očuvanim inventarom.

Sudbina veleposjeda u novoj jugoslavenskoj državi, a osobito onih u sjeverozapadnoj Hrvatskoj bila je određena mišljenjem demokrata da se ti veleposjedi moraju likvidirati a vlasnici da moraju izgubiti atribute plemstva. Naime to je plemstvo bilo nosilac hrvatske državotvorne misli do 1848. godine, i beogradski režim se je prvo okomio da slomi materijalnu a time i političku moć tog društvenog sloja. Oduzeto im je pravo da se služe plemićkim titulama, a na njihovu najbolju zemlju, osobito oranice koje su donosile prinose koji su se u to vrijeme mogli dobro prodati na području gladne Austrijske republike, osobito Graza i Beča, te je većini ostao samo dvorac koji nisu mogli uzdržavati ni održavati, pa su se samo najtvrdoglaviji posjednici dvoraca uspjeli održati još dva desetljeća da bi i oni onda gotovo svi pobjegli ukoliko nisu bili ubijeni.

Festetić se nije odlučio za povrat na imanje u Čakovec i Pribislavec. Sudbina dobra Samuela Festetića kraj Varaždina bila je poruka Eugenu Festetiću, vlasniku Čakovečkog veleposjeda da je njegovo vrijeme prošlo i da se ne može nadati povratu u svoj posjed u Međimurju. Na to je ukazivao razvoj događaja. Poput Belja država je i Čakovečko vlastelinstvo stavila pod sekvestar i držala pod svojom upravom, s tom razlikom da zbog udaljenosti od Beograda ovdje je korist imao od dobra samo upravnik i njegovi ljudi. (Prilog 2) Festetić uopće nije mogao utjecati na rad i na upravu vlastelinstva od kraja 1918. godine pa do prodaje. Ova prodaja je stoga vrlo neobična jer se ne može točno iskazati što se prodaje i što se kupuje, što je dakako raritet u vlasničkom odnosu iz početka 20. stoljeća, jer su posjedovni odnosi u Hrvatskoj i Slavoniji bili do 1914. dosta dobro regulirani i određeni. Kroz agrarnu reformu, ilegalno zaposjedanje zemlje, manipulacije nekretnina dolazi do zbrke u kojoj se rijetko tko snalazio, pa je zato provedba agrarne reforme i trajala tako dugo i nije bila dovršena ni do početka Drugog svjetskog rata, a to se stanje još više zakompliciralo izmjenama poslije njega.

Prodaja "Slavoniji" d.d. bilo je jedino rješenje koje je obećavalo spašavanje dijela bogatstva. No ugovor koji je objavljen kao Prilog 2 i 3. govori da je grof Eugen Festetić prodao sve a da ni nije došao u Međimurje, te da uopće nije znao u kakvom mu se stanju nalazi imanje, ali da je za ovu kupovninu bila zainteresirana i država jer se Festetić obavezao da se odriče tražbe za naknadu štete protiv države. Uglavnom prodano je sve i kupljeno je sve što je grof Eugen Festetić imao u Međimurju i Prekomurju, a kupac je isto tako prihvatio sve bez obzira na stanje i služnost. Ugovor pokazuje nevjerovanje Festetića u dinare pa se isplata vrši u dolarima i u švicarskim francima, što i nije bilo tako loše jer upravo 1923. počinje u Jugoslaviji kriza kredita, skopčana s nestašicom dinara u vrijednosti koji je uglavljen na švicarskoj burzi novca. Ugovor pokazuje i ogromnu anarhiju koja je zavladala u posjedovnim odnosima i kod upisa u gruntovnicu. Gruntovnica iz 1886. uopće više nije odgovarala stvarnom stanju, što je i te kupovnine činilo vrlo nesigurnim jer nitko nije mogao ništa garantirati niti znati što u čijem se posjedu nalazi zemlja i nekretnine, odnosno tko ih koristi. Na ovu kupovninu "Slavonija" je platila porez od 2,373.609 dinara i pedeset para 26. rujna 1923., i tek se tad moglo prići upisu u gruntovnicu novog vlasnika, s time da je odobrenje za upis kao i skidanje sekvestra moralo dati Ministarstvo pravde u Beogradu kojemu je u to vrijeme bio na čelu radikal Niko Perić.[27]

Na temelju kupoprodajnog ugovora a nakon potvrde prodaje od Ministarstva pravde od 19. studenog 1923. moglo se prići uknjižbi prava vlasništva. Budući da se radi o velikom

27) I sa imovine "Slavonije" je 1919. trebao biti skinut sekvestar te je upravo to dovelo do povezivanja uprave ovog poduzeća s vrhovima u vladi. U upravi "Slavonije" je bilo i više osoba koje su se deklarirale kao Mađari ili Nijemci, pa je i tu trebalo postupiti po Zakonu o postupanju s imovinom podanika država koje su u neprijateljstvu sa Srbijom iz vremena Prvog svjetskog rata.

popisu na 15 stranica pisanih strojem i bezbrojnim česticama navodimo samo da se zemlja nalazila u poreznim općinama Badličan, Bogdanov, Benkovec, Čakovec, Črečan, Čehovec, Čukovec, Dragoslavec, G. Dubrava, Dekanovec, Dolnji Hrašćan, Domašinec, Draškovec, Držimurec, Ferketinec-Miklavec, Gardinovec, Goričan, Hlapčina, Gornji Hrašćan, Ivanovec, Jalšovec, Kuršanec, Križovec, Krištanovec, Sv. Križ, Gornji Kraljevec, Legrad, Macinec, Mali Mihaljevec, Marof-Žabnik, Sv. Martin, Martinuševec, Gornji Mihaljevec, Nedelišće, Mursko Središće, Mačkovec, Novakovec, Mihovljan, Mali Mihaljevec, Dolnji Mihaljevec, Sv. Marija, Muršćak, Orehovica, Palinovec, Palovec, Prelog, Pretetinec, Podbrest, Podturen, Pribislavec, Gornji Pustakovec, Peklenica, Prhovec, Raskrižje, Štrukovec, Slakovec, Savska Ves, Strahoninec, Trnovec, Totovec, Turčišće, Šenkovec, Subotica, Stanetinec, Štefanec, Novi Dvori, Vratišinec, Dolnji Vidovec, Vešćica, Brežni kotar (III-VII), i Letenye. Dakle s Festetićevim česticama bilo je protkano čitavo Međimurje. Slavonija je bila obavezna i na patronat rimokatoličkih crkava u Čakovcu pod brt. 1388f. z. 1921 pod b. 1448 s zabilježbom franjevačkog samostana iz Čakovca radi priznanja postojanja realnih tereta a ubilježeno je i od sekcije za sekvestar Ministarstva pravde s obavezom neotuđivanja u roku od pet godina bez odobrenja Ministra pravde. Sve je to bilo upisano u Čakovcu kod gruntovne oblasti pod broj. 357/1923 K.J. odnosno u gruntovnom ulošku 1880./7.1923.[28]

"Slavonija d.d." bila je veliko društvo za industriju drva koje je osnovano 1904. u Brodu na Savi, ali je poslije Prvog svjetskog rata preselilo u Zagreb te je imalo svoj poslovni prostor na Mažuranićevom trgu 11 i raspolagalo je dioničkom glavnicom od 80,000.000 a pričuvnom od 37,500.000 kruna, pa se sa svojih 1200 radnika smatralo jednim od najvećih poduzeća drvne struke u zemlji.[29] Povezano financijski s Prvom Hrvatskom štedionicom ovo društvo, nije nikada oskudijevalo na kapitalu. Poslije prvog svjetskog rata imalo je pilanu sa šest gatera u slavonskom Brodu, tvornicu parketa i tvornicu furnira s oko 500 radnika a godišnje je proizvodilo oko 30.000 kubnih metara rezane građe te 1,500.000 četvornih metara raznih furnira i oko 150.000 metara parketa. Poduzeće je imalo pilanu i u Draganićima kraj Karlovca sa oko 200 radnika, te do 1930. tvornicu umjetničkog pokućstva Bothe i Ehrmann d.d. na Savskoj cesti gdje se nalazilo i sjedište društva poslije 1923 godine. Zbog velike tražbe drveta u Europi poslije Prvog svjetskog rata konkurencija među slavonskim firmama za preradbu drva bila je velika. Osim toga slavonske lako pristupačne šume već su većim dijelom bile posjećene jer se od 1860. prišlo izradi njemačke bačvarske robe i francuske dužice. Od šuma su se izrađivale i kockice za ceste, te je npr. cesta od Nuštra do Vinkovaca bila izrađena od hrastovih kockica. Europsko tržište je izvrsno plaćalo slavonsku hrastovinu te se u podravskom području izrađivala njemačka bačvarska roba, a francuska dužica u šumama Posavine. Prema hrastovini iz vlastelinskih šuma uz Dravu određivala se cijena drva na europskom tržištu. Do 1910. posječeno je u slavonskim šumama uz Dravu milijun hrastovih stabala u ukupnoj vrijednosti od 60 milijuna zlatnih kruna. No hrastova je sve manje i hrastovina postaje vrlo skupa, pa je 1870. jedan kubik hrastovine na panju stajao 9 forinti, 1914. godine 60 kruna, a 1928. godine[30] 900 dinara. Devedesetih godina

28) HDA, Prva hrvatska štedionica, kut. 157/ dosije 7.

29) "Slavonija" je imala parnu pilanu, tvornicu furnira, pokućstva, sjedala za stolice i parkete u Brodu na Savi, ali i parnu pilanu i tvornicu pokućstva u Kaiser Ebersdorfu kraj Beča, te u Segedinu tvornicu pokućstva. Podružnice su se nalazile 1921. u Beogradu, Brodu, Beču, Pragu, Brnu, Budimpešti, Segedinu, Nagyvaradu, Aradu i Bukureštu te se doista radilo o jednom velikom međunarodnom velikom poduzeću od kojega je bila jača samo Našička d.d.

30) Joso LAKATOŠ, Privredni almanah Jugoslovenskog Lloyda, Zagreb 1929, V-7.

započinje stoga i eksploatacija bukovine, a neka poduzeća među njima i "Slavonija" okreću se šumskoj masi uništenih veleposjeda sjeverozapadne Hrvatske, koja se prodaju ispod cijene i pružaju veliku mogućnost zarade. Predsjednik ravnateljstva "Slavonije" bio je Milivoj Crnadak[31] istovremeno i glavni ravnatelj Prve hrvatske štedionice, a glavni ravnatelj "Slavonije" bio je Makso Bosnić. U konkurenciji s Našičkom tvornicom tanina i paropila d.d. koja je imala pilanu i u Dugom Selu i u Donjoj Lendavi , "Industrijom drva d.d. Drach" koji se bavio i eksploatacijom šuma u virovitičkom Antunovcu te "Slavonskom industrijom drva d.d."Zagreb koji je preuzeo sječu šuma na Macelju, a koji su gotovo svi bili članovi švicarskog trusta "OFA, Societe pour l'industrie de bois" ubrzano su nestajale najbogatije šume Podravine, Međimurja i Hrvatskog Zagorja a 152 većih i 212 manjih pilana Hrvatske brzo je uništavalo stare vrijedne šumske sastojine da bi onda i same uslijed prevelike konkurencije, smanjenja potražnje skupog drveta na svjetskom tržištu pale u krizu, prouzrokujući velike socijalne poteškoće u krajevima gdje se nije moglo preživjeti samo od malenog posjeda, a takovo je bilo i Međimurje.[32]

Kroz tih pet godina "Slavonija d.d." je posjekla sve šume na kupljenom posjedu, razrušila zgrade koje su se mogle srušiti i prodala građevni materijal, a usto pribavila golemi kapital onima koji su bili upleteni u te poslove a pripadali su političkim i privrednim vrhovima monarhističke Jugoslavije.[33] "Slavonija" je kroz tri godine posjekla sve šume Međimurja, a onda je sukobljujući se s rastućim poteškoćama pri realizaciji svoje proizvodnje zbog nestabilnosti valuta zemalja u koje je izvozila kao i zbog pojačane konkurencije ostalih zemalja izvoznica drva zapada u krizu. Radi sanacije vlastitog poduzeća "Slavonija" nije mogla čekati još dvije godine da postane puni vlasnik zemljišta u Međimurju, već je ovlastila glavnu zadrugu Matice hrvatskih seljačkih gospodarskih zadruga da isparcelira Festetićev veleposjed u Međimurju i da ga tako pripremi za prodaju kao oranice. (Prilog 3.) Kako bi skinula sa sebe taj "opasan" posao "Slavonija" je predujmila Glavnoj zadruzi Matice hrvatskih seljačkih gospodarskih zadruga u Zagrebu 6,600.000 dinara za poslove parcelacije, tražeći za to garancije svih gospodarskih institucija Hrvatske seljačke stranke. Gospodarske institucije HSS-e su bile silno zainteresirane za ovaj posao, jer je nabava zemlje seljaku ozačavala i veliki dobitak za stranku. No nije sve teklo kako je zamišljeno. Vodstvo HSS-a se već 1927. ponovno nalazi u opoziciji, a sve gospodarske institucije HSS-a imale su problema u novčanom poslovanju s ostalim bankama i štedionicama bez obzira da li su privatne ili državne. Sa Hrvatskom seljačkom zadružnom bankom d.d. koju je vodio Josip Predavec nije htio surađivati niti jedan novčani zavod, a to je stvaralo kod seljačkih kupaca nepovjerenje utoliko više što je seljacima dano na znanje da ne mogu svoj posjed upisati u gruntovnicu čak ni ako pristanu na upis hipoteke. Seljaci su postali nepovjerljivi prema ovoj kupnji, obarala se cijena tako prodanog zemljišta i sve je to činilo da Glavna zadruga Matica hrvatskih seljačkih gospodarskih zadruga nije

31) Milivoj Crnadak (Zagreb, 17. X 1860. - Zagreb, 23. I 1947.). Završio je realnu gimnaziju u Zagrebu i akademiju u Budimpešti. Bio je financijski stručnjak te je radio u više banaka a od 1897. je generalni ravnatelj Prve hrvatske štedionice. U vrijeme ulaska "Slavonije" u poslove eksploatacije Festetićevih šuma bio je i predsjednik Trgovačkog doma te počasni konzul Holandije.

32) Zdenka ŠIMONČIĆ-BOBETKO, "Drvna industrija Hrvatske u gospodarskoj krizi 1930-1934. godine", Radovi Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1976, 173, 194-197, 203. Jedna koegzistentnija politika šumske industrije bila je moguća tek nakon stvaranja Saveza domaće šumske industrije Kraljevine Jugoslavije u 1930. koji je imao više od tisuću članova, odnosno nakon što je 1929. osnovano Udruženje domaće šumske industrije za Hrvatsku, Slavoniju i Sloveniju koje je trebalo štititi manje pilanare ali i šume. No to dakako za Međimurje koje je već bilo devastirano nije bilo zanimljivo.

33) Takav je svakako bio Bošnjak.

ostvarila onaj promet koji je očekivala, već ju je čitav taj posao stajao mnogo truda i novca a imala je od njega malo koristi, te je poslovanje gospodarskih institucija HSS-a i dalje ovisilo o prebacivanju mjenica i novca s računa jedne institucije na drugu, odnosno krpanje otvorenih rupa. Osim toga seljaštvo Međimurja bilo je već namireno zemljom koju su držali u zakupu i koju su onda i otkupili. Ova nov zemlja koja je dobivena prenamjenom šumskog zemljišta u ratarsko teško je nalazila kupca jer oni koji su imali novca već su nabavili zemlju, a agrarna kriza koja je započela 1926. otežala je nabavu novca jer je seljak zbog pojeftinjenja poljoprivrednih proizvoda sve teže dolazio do novca.

Kada je proglašena šestosiječanjska diktatura postalo je očito da gospodarske institucije HSS-a više neće moći tako poslovati, a za velike promjene znalo se očito još 29. prosinca 1928. kada je dogovoreno između HSS-ovskih organizacija i Prve hrvatske štedionice raskid ugovora od 15. kolovoza 1925. (Prilog 4). Silna detaljnost ovog sporazuma pokazuje da je postojao velik strah od državne kontrole čitavog ovog posla, što se onda doista i ispunilo te je Josip Predavec bio osuđen na trogodišnji zatvor.[34]

Opravdani strah potvrđuje i dodatni dopis Glavne zadruge u Zagrebu. Matice hrvatskih seljačkih gospodarskih zadruga, Zagreb, Akademički trg 12 od 12. veljače 1929., da se vraćaju pogodbe o starom gradu Čakovcu i dvorcu Pribislavac, da se vraćaju zapisnici od 14. prosinca 1926., uz obećanje d će se vratiti i originalni dokumenat pogodbe, te da nema nikakovih izvornih ni neovjerovljenih prepisa izvornih isprava. Ovaj dopis koji je je parafirao Makso Bosnić nadopisavši da su prilozi posebno odloženi kod dotičnih poslova bez bližeg objašnjenja. (Likovni prilog).

Kroz ovaj kratki prikaz vidi se kako su se teško rješavali posjedovni odnosi u Međimurju i kako je bilo mnogo zainteresiranih koji su tražili brži razvoj, ali i da su državni organi sporošću provedbe agrarne reforme i zadržavanja čitavog posla u svojim rukama iz političkih, gospodarskih ali i špekulativnih razloga vukli natrag. Poslovi pretvaranja šumskih površina Međimurja u oranice bili su mutni poslovi koje je trebalo obavljati u tajnosti, ali koje su državni organi vrlo vješto iskoristili poslije smrti Stjepana Radića da likvidiraju gotovo sve gospodarske institucije HSS-a.

Prilog 1.

Molba Samuela Festeticsa na Savezno austrijsko ministarstvo 11. studenog 1921. da djeluje na skidanje sekvestra i davanja zemlje u zakup.[35]

"An die hohe österreichische Bundesregierung!

Seit November 1918 besitze ich das österreichische Staatsbürgerrecht. Seit dem Jahre 1919 bin ich Besitzer der Herrschaft Banski-Dvor bei Warasdin in Kroatien, welche aus einem Schloss und Grundbesitz bestand.

Ich habe das Schloss vor dem Kriege mit eigenenem Mitteln und grossen Kosten vollkommen renoviert und für die Hebung des Gutes grosse Summen verwendet.

34) Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, "Gospodarstvo kao sredstvo političke prisile: u povodu šezdesete godišnjice ubojstva Josipa Predavca", Časopis za suvremenu povijest, 25/1993, br. 2-3, 209-211 i 222. Suđenje Predavcu izazvalo je veliku pažnju, jer su svjedoci nestali (Ružić je pobjegao u inozemstvo) ili su kao dr. Maček izjavili da su preslabo poznavali poslove Josipa Predavca sa "Slavonijom". Tako je faktički Josip Predavec bio žrtvovan, a dr. Vladko Maček je u vrijeme suđenja već bio predsjednik stranke. Ugovor za "Slavoniju" nije mogao biti prezentiran, pa ga u ovom radu donosimo u cjelosti. Predavec je uspio ponuditi na prodaju 20.000 čestica po 1200 hvati s posjeda u Pribislavcu, te se očito zemljište prodavalo kao građevno. Predavec je bio 7. lipnja 1930. osuđen na dvije i pol godine zatvora i izgubio je građanska prava na vrijeme od tri godine, a morao je platiti i globu i sudske troškove. Bio je financijski upropašten.

35) Austrijski arhiv u Beču, Ministarstvo vanjskih poslova. Neues politisches Archiv, Pres. F 27-VI-6916, ff. 258. Spis je zaprimljen u predsjedništvu 1. prosinca 1921. Pisan pisaćim strojem.

Das Schloss war als das Schönste in Kroatien weit und breit bekannt. Es war vollkommen eingerichtet, teilweise mit wertvollen antiken Möbeln. Das Skchloss war beinahe ein Museum, es enthielt Bilder alter Meister, hervorragende Kunstschätze jedweder Art in grosser Menge, wie kostbares Silber und massenhafte Antiquitäten.[36]

Den Umsturz in Kroatien im Jahre 1918 hat das Schloss unversehrt überstanden, freilich mussten nach dem Zusammenbrucke der Österreichisch-ungarischen Monarchie meine Familie und ich, da für unsere persönliche Sicherheit als Ausländer keine Garantie bestand, Kroatien verlassen; seither wohne ich mit meiner Familie in Maria Trost bei Graz.

Durch Verwalter uund Diener wäre das Schloss genügend gesichert gewesen, wenn die damalige kroatische Regierung dfen vom Gutsverwalter erbetenen militärischen Schutz bewilligt hätte, welcher den anderen Schlössern der nächsten Umgebung nicht versagt worden war.

Es hatte sich nämlich dort Animosität gegen Nicht-Kroaten gezeigt und bestand sichtliche Gefaht eines Überfalles und einer Plünderung des Schlosses, bei Versagen militärischen Schutzes.

Am 4. März 1919 kamen eine Anzahl Bergarbeiter und Bauern, trieben das Schlosspersonal in die Flucht, Plünderten das ganze Schloss, raubten mir Hab und Gut und zündeten das ganze gosse Schloss an, welches total niederbrannte.[37] Es blieben nur die Aussenmauern des Schlosses stehen und ist es heute eine Ruine. Der Schaden, den ich dadurch erlitt, beträgt gewiss eine Million Französ. Francs.

Die dortige Regierung hat mir bisher noch nichts vom Schaden Vergütet, trotzdem sie allein für denselben verantwortlich ist. Kurz nach dem Unglück, also vor circa 3 Jahren wurde das Gut, welches im Ganzen ein beiläufiges Ausmass von ca. 1000 Joch hat, sequestiert, trotzdem diese Handlungsweise der Regierung im vollen Gegensatz zu den Bestimmungen des Friedensvertrages von St. Germain steht.[38]

Doch auch diese, mir grossen Schaden verursachende Zwangsmassregel wurde in letzterer Zeit noch verschärft und vermehrt, indem Teile des Gutes an Bauern verpachtet wurden, sodass ich nicht einmal in der Lage bin, das Gut preiswert zu verkaufen.[39]

Ich bitte noch erwähnen zu dürfen, dass das Gut Banski-Dvor ein wesentlicher Teil meines Vermögens ist und ich daher durch das Verhalten der kroatischen Regierung masteriell schwer betroffen bin.

Ich bitte daher die hohe Regierung, zu bewirken, dass der Sequester und die Zwangsverpachtung aufgelöst werden.

---

36) Slike su bile odista dragocjene. Belošević navodi slike Murilla, Anthonisa van Dycka, Rubensa, Dürera, Rembrandta, Kaulbacha, Lembacha i nekih poljskih slikara te sevrski i alt Wien porculan, perzijske sagove, pokućstvo od mahagonija i ebanovine, stare hrastove škrinje i druge umjetnine od mramora, porculana, srebra i bronze. (Mladen OBAD ŠĆITAROCI, Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja, Zagreb, 1991, 34 i 36; S. BELOŠEVIĆ, Županija varaždinska i slobodni kraljevski grad Varaždin, Varaždin 1926, str. 106-108.) I Đuro Szabo je donio kao konzervator 1919. nekoliko predmeta u zagrebački Muzej za umjetnost i obrt.

37) To baš nije posve točno jer je ostalo očuvano istočno krilo. No dakako šteta je bila neprocjenljiva, a milijun francuskih franaka bio je samo približni iznos izgubljenih vrijendosti.

38) Mir u St. Germainu ... garantirao je ...

39) Misli se na odredbe o davanju zemlje u četverogodišnji zakup pri čemu su sve do konačne izmjere i likvidacije agrarne reforme bile zabranjene prodaje bez dozvole nadležnih ministasrstava. Budući da je 17. svibnja 1920. resor ministra agrarne reforme preuzeo dr. Hinko Krizman iz Demokratske stranke držeći taj resor sve do 26. ožujka 1921. kada preuzima resor šuma i ruda sve do 1922. godine na udaru su se našli svi veleposjednici sjeverozapadne Hrvatske jer se je taj ministar žestoko zalagao da se zauvijek plemićkom društvenom sloju oduzme mogućnost dobivanja neke važnije uloge. Čak i oni koji su se deklarirali kao simpatizeri demokrata nisu u tom procesu dobro prolazili.

Die Schadenersatzansprüche gegen den serbo-kroatischen Staat behalte ich mir vor. Ich verbleibe der hohen Regierung genz ergebener Samuel Festetics.[40]
Maria Trost bei Graz, am 11. november 1921.

Prilog 2.

Kupoprodajni ugovor između grofa Eugena Festetića veleposjednika u Pribislavcu i "Slavonije" d.d. industrije drva u Zagrebu o prodaji 27.000 jutara šumskog zemljišta u Međimurju 14. rujna 1923.[41]

"KUPOPRODAJNI UGOVOR"

izmedju g. grofa Eugena /Jenö/ FESTETIĆA, veleposjednika u PRIBISLAVCU, zastupanog po g. Dr-u Franji Hajošu iz Čakovca, temeljem punomoći od 8. juna 1923. s jedne strane kao prodavatelja te tt. "SLAVONIJA d.d." za industriju drva u Zagrebu s druge strane kao kupca, kako slijedi:

I.

Gospodin grof EUGEN FESTETICS prodaje, a "SLAVONIJA" D.D. za ind. drva kupuje posjed od ca. 27.000 kat. rali, vlasništvo prodavatelja, koje se nalazi na području ove Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u MEDJUMURJU a djelomice i u PREKOMURJU, te se općenito nazivlje skupnim imenom ČAKOVAČKO VLASTELINSTVO za kupovninu od din. 45,000.000. - slovima četrdesetpet milijuna Dinara.

II.

Kupovnina od Din. 45,000.000, - ima se ovim načinom isplatiti: dioni iznos od din. 12,500.000.- plaća se kod potpisa ugovora u gotovom. Daljnji iznos od din. 12,500.000. - ima se platiti 1. januara 1924., iznos od 10,000.000.- ima se platiti 31. marta 1924., a iznos od din. 10,000.000.- čime je namirena ukupna kupovnina od Din 45,000.000.- ima se platiti 30. juna 1924.

Svi dioni iznosi imadu se preračunati u jednoj trećini u šv(icarske) Franke, a u dvije trećine u dollare, uz utanačeni tečaj za 100 dinara jednako 6,35 švic. franaka, odnosno 1.444 dolara, tako da se ima platiti:

kod potpisa ugovora Doll. 95.334 šv. Fran. 264.579.-
1. januara 1924. " 95.334 " 264.579.-
31. marta 1924. " 76.267 " 211.655.-
30. juna 1924. " 76.267 " 211.655.-
Ukupno Dol. 343.202 šv.Fran. 952.468.-

U koliko se kupovnina ne isplati kod potpisa ugovora, ima se od današnjega dana ukamatiti sa 5 %. Za odmah neisplaćeni ostatak kupovnine od amer. Dollara 247.868 i šv. Franaka 687.889.- posebno je utanačena bankovna garancija.

Pojedina rata ostatka kupovnine imadu se doznačiti na račun i pogibelj kupca bankama, označenim platežnim mjestima po gosp. prodavatelju.

III.

Predmetom su kupa ove imovinske sastojine:

---

40) Potpisan manu proprio.

41) Hrvatski državni arhiv, Prva hrvatska štedionica, sig. 1053. kut. 155, fasc. 7. Ugovor je pisan pisaćim strojem. Budući da se radi o prijepisu kod Prve hrvatske štedionice ovjerovio ga je dr. Ivan Novak, kr. javni bilježnik 26. rujna 1923., a u prilogu je navedeno da je plaćena pristojba za 27.000 jutara koje se nalaze na području Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Medjimurju a djelomično i u Prekmurju, te se općenito nazivaju skupnim imenom Čakovačko vlastelinstvo a u iznosu od 2,373.609 dinara u korist Državnog poreznog ureda.

a. Sve nekretnine kako su danas na području Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca vlasništvo g. prodavatelja, bez obzira na njihovo stanje i bez obzira na to gdje su gruntovno zapisani.

Nadalje su predmetom kupa sve zgrade, dependance i s ovima skopčana posedovna prava vlastelinstva, kao što i sve nekretnine koje su već zapale pod agrarnu reformu. Sve te nekretnine, što se prodaju sadržane su u gruntovnim knjigama, koje su spomenute u popisu, priloženom punomoći g. dra. Franje Hajoša, a koji čini sastavni dio ovoga ugovora.[42]

b. cjelokupni gospodarstveni živi i mrtvi inventar vlastelinstva, zatim tražbine, što ih imade gosp. prodavatelj protiv erara, nu gosp. prodavatelj ne preuzima nikakovo jamstvo za postojanje i utjerivost tih tražbina. Gosp. prodavatelj ne preuzima ni jamstvo za izmjeru površina prodanih nekretnina, te gradjevno stanje zgrada, za izmjeru i drvno stanje šuma, a ne preuzima ni jamstvo za to, ako nekretnine koje gruntovno čine njegovo vlasništvo, nebi bile u njegovom posjedu bilo usljed prodaje, bilo s drugog kog naslova. Nasuprot su predmetom ove kupoprodaje i ona zemljišta, koja u gruntovnici nijesu upisana kao vlasnost vlastelinstva, te nijesu sadržana u popisu spomenutom pod a. ove točke, faktično se ali nalaze u posjedu vlastelinstva te pod njezinom upravom. Tome pripadaju i onakove parcele, koja su pod drugim kojim imenom upisane u gruntovnici. Kupac prima na znanje, da se gosp. prodavatelj odrekao zahtjeva s naslova naknade štete protiv države pa ma s kojega razloga poticali. Kupac poznaje položaj vlastelinstva, zna za odredbe, koje postoje sa strane vlade u pogledu šuma, polja, zgrada i fundusa instructusa,[43] jednom riječi glede čitavog vlastelinstva, a koja su djelomice i provedene, pa izjavljuje, da ni ove odredbe ni naredbe a ni eventualne buduće zakonite ili naredbenim putem izdane mjere ne mogu dati povoda, da se ovaj ugovor pobija, ili da se traži umanjenje kupovnine.

IV.

Obje se ugovorne stranke odriču prava napadati ovaj ugovor radi prikrate preko polovice prave vrijednosti.

V.

Kupac se obvezuje povrh kupovnine, da preuzme sljedeće obveze i da u tom pogledu potpunoma obezbijedi g. prodavatelja:

1. U korist Austro-ugarske banke knjiženu ostatnu tražbinu u iznosu od cca. K 1,500.000. - sa nuzgredicama.

2. Sve realne terete vlastelinstva, napose sve patronatske obveze preuzete spram čakovečkog samostana, o opsegu koje se kupac uputio; zatim sve eventualne obveze spram činovnika, namještenih po vladi i drugih namještenika sekvestriranog vlastelinstva, koje se mogu tražiti od vlastelinstva temeljem zakona ili vladinih naredaba danas ili u buduće; konačno sve obveze, koje proizlaze iz knjiga i bilježaka vlastelinstva, tako medju inim obveze spram umirovljenika[44], koji stanuju u ovoj Kraljevini i obveze s naslova "manjih dugova", ove potonje do maksimalnog iznosa od din. 62.500.-, a uz to kamate i troškove.

3. Kupac plaža osim kupovnine sve zaostale ili još propisat se imajuće državne i općinske poreze i pristojbe sa nametima i prirezima svake vrsti,[45] prinose za bolno

42) Vidjeti prilog pod br. 3. kada je popis proveden po sudbenom vijećniku i gruntovničaru Bijeliću u Čakovcu kao gruntovnom uredu.

43) Fundus instructus je gospodarsko zemljište sa svim zgradama potrebnima za gospodarstvo, dakle uređeni majur.

44) Pravo na mirovinu imali su samo namještenici vlastelinstva iz posebne zaklade.

potpornu blagajnu[46] i druge državne ili općinske tražbine, koje god vrsti, ukratko svakovrsne zahtjeve javnopravne naravi. Kupac ima da snosi i trošak dignuća sekvestracije, državnu pristojbu od ovog ugovora sa svim eventualnim dodatcima, pristojbu od prenosa posjeda i od potvrde ovog ugovora sa svim pristojbama koje bi se propisale nas ovaj ugovor, nadalje trošak sastava ugovora uključivo troškove intervencije pravnog zastupnika, tako da g. prodavatelja ne snadju nikakovi troškovi ni izdatci ma koje vrsti iz ovoga ugovora.

4. Kupac preuzima namjesto gosp. prodavatelja, da će sam isplatiti sva eventualna potraživanja gg. Leo Vomačka i Dragutina Perka, koje bi ovi stavili s naslova primanja u zakup,[47] te eventualne zahtjeve tvrtke Ujlaky, Hirschler i sin,[48] koje bi ova stavila s naslova jedne prodaje drva, pa se obvezuje, da će te eventualne obveze ispuniti i u pogled istih obezbijediti gosp. prodavatelja.

VI.

Prodavatelj daje ovime izričitu privolu, da se temeljem ovoga ugovora, a bez daljnjeg njegovog pitanja ishodi uknjižba prava vlasništva u korist kupca na svim nekretninama, koje su naznačene u popisu, priloženom punomoći g. Dra. Hajoša a koji čini sastavni dio ovoga ugovora.

VII.

Gosp. prodavatelj dozvoljuje, da kupac smjesta po dignuću sekvestracije stupi u posjed kupljenog objekta, odnosno dozvoljuje, da se sekvestrirani objekt nakon dignuća smjesta izravno dade u posjed kupca.

VIII.

Savezno sa točkom III b. obvezan je prodavatelj kupcu omogućiti stečenje vlasništva odnosno upis vlasništva kupčeva u gruntovnim knjigama i glede onih nekretnina, koje pripadaju gosp. prodavatelju, a nisu popisane u popisu priloženom punomoći g. Dra. Franje Hajoša.

IX.

Stranke sporazumno izjavljuju, da je vrijednost nekretnina prodanih ovom pogodbom Din. 35,000.000.-, a pokretnina (ubranih plodova, tražbina i t.d.) Din, 10.000.000.-

U Zagrebu, dne 14. septembra 1923.

Kao svjedoci: Dr. Franjo Hajoš, v.r.[49]

Aleksandar Krajčović v.r.[50] Za Slavoniju, društvo na dionice za ind. drva

Josip Farožić, v.r. Bošnjak v.r. [51] Ehrmann, v.r.[52]

---

45) Ovo je bilo dosta važno jer je Kraljevina SHS naknadno propisivala isplatu ratne štete i druge poreze i prireze unazad.

46) Od 1907. uvedene su bolne potporne blagajne u slučaju bolesti u trajanju od šest tjedana. Polovicu prinosa je plaćao posloprimac a polovicu poslodavac.

47) Leo Volmačko i Dragutin Perko uzeli su dio veleposjeda u zakup 1921. godine, a vrlo mnogo je dano u zakup seljacima koji su onda tu zemlju poslije 1925. počeli kupovati.

48) Ova je tvrtka imala sjedište u Dubravi.

49) Dr. Franjo Hajoš, čakovečki odvjetnik. O međimurskoj eliti vidi V. KALŠAN, Građansko društvo u Međimurju, Čakovec, 2000.

50) Svojedobno predstojnik Odjela za pravosuđe u zemaljskoj vladi. Židov.

51) Dr. Teodor Bošnjak, Oton Bošnjak (Vukmanić, 1862 - Zagreb, 1947.). Potaknuo 1919. osnivanje Visoke škole za trgovinu i promet u Zagrebu koja je 1927. prerasla u Ekonomsku komercijalnu visoku školu. Zalagao se za poslovanje preko Zagrebačke burze za robu i vrednote. Pisac trgovačkih udžbenika.

52) Dr. Ehrmann, jedan od braće Ehrmann koji su držali u Brodu na Savi veliku tvornicu a u Zagrebu su bili suvlasnici tvornice pokućastva Bothe i Ehrman u Savskoj c. 25.

Prilog 3.

Zapisnik o garanciji Slavonije d.d. Glavnoj zadruzi Matice hrvatskih seljačkih gospodasrskih zasdruga za parcelaciju veleposjeda grofa Festetića u Međimurju iz 14. prosinca 1926.[53]

"ZAPISNIK

spisan dne 14. decembra 1926. u 10 sati storijama prve hrvatske štedionice u Zagrebu.

Prisutni: od strane Prve hrvatske štedionice: glavni ravnatelj gosp. Milivoj Crnadak; Od strane "Slavonije" d.d. za industriju drva: glavni ravnatelj gosp. Makso Bosnić; od strane hrvatske seljačke zadružne banke d.d.: gg. Josip Predavec i Dr. Vlatko Maček: od strane Glavne zadruge Matice hrv. seljačkih gospodarskih zadruga: gosp. Josip Predavec; od strane Hrvatskog seljačkog doma: gg. Josip Predavec i Dr. Vlatko Maček.

Predmet: *Garancija za svotu od Din 6,600.000.- koju je "Slavonija" d. na d. za industriju drva preko Prve hrvatske štedionice doznačila Glavnoj zadruzi matici hrv. seljačkih gospodarskih zadruga dne 24. VIII. 1925. u ime paušalne bonifikacije za troškove oko parcelacije veleposjeda grofa Festetića u Medjumurju.*

Utanačuje se obvezatno i neopozivo slijedeće:

Za slučaj da Glavna zadruga Matica hrv. seljačkih gospodarskih zadruga ne bi u bilo kojoj točki izvršila pogodbu, sklopljenu dne 15. VIII 1925. sa "Slavonijom" d. na d. za industriju drva glede parcelacije i preuzeća rečenog veleposjeda te ako bude radi toga dužna vratiti "Slavoniji" d. na d. za industriju drva primljenu bonifikaciju od Din. 6.600.000.- preuzimaju za ovaj dug glavne zadruge Matice hrv. seljačkih gospodarskih zadruga solidarno jamstvo niže navedeni jamci i to na slijedeći način:

Hrvatska seljačka zadružna banka d.d. daje svoj žiro na bianco mjenice Glavne zadruge, koje se nalaze u pologu kao sigurnost kod Prve hrvatske štedionice i to do iznosa od Din. 4,500.000.-

Hrvatski seljački dom u Zagrebu, daje svoj žiro na bianco mjenice Glavne zadruge, koje se nalaze u spomenutom pologu za daljnjih Din. 2.100.000.-

Povrh toga daje Hrvatska seljačka zadružna banka d.d. kao supergaranciju za preuzeto jamstvo na Din. 4.500.000.- još po njoj žirirane bianco mjenice, koje su potpisane lično po članovima sindikata Glavne zadruge Matice hrv. seljačkih gospodarskih zadruga, a u iznosu od Din. 2.500.000.-

Izričito se napominje da Hrvatska seljačka zadružna banka d.d. osim gore navedenog mjenbenog žira nema prema "Slavoniji", ni prema Prvoj hrvatskoj štedionici nikakovih daljnjih obveza, koje bi bile u vezi sa poslom parcelacije veleposjeda "Slavonije" d. na d. za industriju drva u Medjumurju.

Ovim se utanačenjem nikako ne mijenja pogodba sklopljena izmedju "Slavonije" d. na d. za industriju drva i Glavne zadruge Matice hrv. seljačkih gospodarskih zadruga od 15. VIII. 1925. niti pogodba sklopljena izmedju Glavne zadruge i Prve hrvatske štedionice dne 17. VIII. 1925.

Ovaj zapisnik sastavljen je u pet jednako glasećih izvornika za svaku stranku po jedan a dobiva obvezatnu snagu po potpisu prisutnih zastupnika i prihvatu sa strane svih interesovanih stranaka.

Zaključeno i potpisano:

---

53) HDA, Prva hrvatska štedionica, sig. 1053, kut. 155/7 - Slavonija d.d.

glavna zadruga Matice hrvatskih seljačkih gospodarskih zadruga u Zagrebu: Josip Predavec, Ante Ružić v.r.;

Hrvatski seljački dom kao zadruga u Zagrebu: Maček, Josip Predavec;

Hrvatska seljačka zadružna banka d.d. dr. Vladko Maček, Vidačić;

Prva hrvatska štedionica: M. Crnadak;

"Slavonija" društvo na dionice za industriju drva: M. Crnadak i M. Bosnić.

Prilog 4.

Razvrnuće poslova oko parcelacije Festetićevog veleposjeda u Međimurju 12. siječnja 1929.[54]

"Zagreb, 12. januara 1929.

P.n. "Slavonija d. n. d. za industriju drva, Zagreb.

Pozivom na dogovor i sporazum naše gg. Dra. Vlatka Mačeka, Josipa Predavca, Ing. Augusta Košutića, ravnatelja Ante Ružića i Dra. Stjepana Vidačića sa gg. ravnateljima Prve hrvatske štedionice u Zagrebu Drom Brankom Pliverićem i Franjom Szabo od 29. decembra 1928. slobodni smo saopćiti Vam ovime, da Vam vraćamo posao parcelacije zemljišta Vašeg veleposjeda u Čakovcu (Medjimurje), koje je pod udarom agrarne reforme, a koji ste nam povjerili dne 15. augusta 1925. i da naš poslovni odnošaj sporazumno razješavamo. Za razrješenje toga posla ustanovili smo slijedeće uslove:

1. Mi Vam vraćamo sva neprodana zemljišta u onom stanju, kako se ista obzirom na agrarnu reformu i provedene revizije danas nalaze.[55] Za zemljišta i eksproprirana gradilišta, koja su prodana do konca god. 1928. predali smo Vašem delegatu za parcelaciju u Čakovcu g. Milanu Reichingu kopije privremenih kuporpodajnih pogodbi, a podružnici Prve hrvatske štedionice u Čakovcu uručili smo mjenice, koje smo primili od kupaca na račun kupovnine i kamata, dok je ista podružnica izravno ubirala od kupaca u gotovom novcu uplaćivane iznose. Mjenice kupaca, kao i sve do sada na račun kupovnine i kamata uplaćene svote za zemljišta, prodana po nama, kao i iznosi, koji će od sada s tih naslova unići, pripadaju isključivo Vama.

Obačune sa kupcima priznajemo ispravnim onako, kako ih iskazuju knjige Prve hrvatske štedionice i to podružnice u Čakovcu i središnjice u Zagrebu. Naše dugovanje kod Prve hrvatske štedionice s naslova rečene parcelacije u iznosu od Din 63,536.900.- vr. 31. decembra 1928. ima se sa istim danom stornirati i prenijeti na Vas, a od toga dana ima nas Prva hrvatska štedionica zadužiti samo sa iznosom od Din. 6,600.000.- odbivši pripadajući nam iznos u razmjeru prodanih površina naprama ukupnoj površini posjeda od 15.816 rali 1289 četv. hvati, koji smo iznos od Din 6,600.000.- primili u ime paušalne bonifikacije za troškove parcelacije i dužni smo ga vratiti Vam prema točci 7. ovog dopisa.

2. Obvezujemo se, da ćemo Vam radi točnog pregleda i evidencije dostaviti u roku od 15 dana 4 iskaza kupaca, sa svim potrebnim podacima i primjedbama glede specijalnih okolnosti kod pojedine kupoprodaje i to:

a. popis kupoprodajnih ugovora, koji su jur odobreni po Ministarstvu za agrarnu reformu i koji su već predani na provedbu u gruntovnicu;

---

54) HDA, Prva hrvatska štedionica, sig. 1053, kut. 155, fasc. 7 - Slavonija d.d. Pisano pisaćim strojem, izuzev potpisa Predavca i Ružića. Datum 12. januar je upisan rukom, što znači da je čitav dokument već ranije pripremljen.

55) Sve do Zakona o likvidaciji agrarne reforme iz 1931. mogli su se sklapati samo privremeni ugovori o kupnji zemljišta, pa je tek poslije dovršenja čitavog postupka mogla biti izvršena intabulacija u gruntovnici.

b. popis odobrenih kupoprodajnih ugovora, koji još nisu predani u gruntovnicu;

c. popis kupoprodajnih ugovora, koji još nisu predani agrarnim vlastima nas odobrenje

i

d. popis kupoprodaja, koje su zaključene, ali još nisu sastavljeni definitivni kupoprodajni ugovori.[56]

3. Primopredaja svih agendi, koje se odnose na rečenu parcelaciju, ima se izvršiti sukcesivno, najkasnije do konca februara o.g. a Vi ste dužni najkasnije do 20. o. mj. saopćiti nam, na čije se ruke ima izvršiti primopredaja. Obvezujemo se predati Vam u redu sve tehničke operate, ugovore, privremene pogodbe, razne isprave, tiskanice itd., nadalje odluke agrarnih i inih vlasti, koje se odnose na rečeni posao, gruntovne, katastralne, tehničke podatke i nacrte, tako da Vam bude moguće da nastavite posao bez ikakovih zapreka i smetnja. Ujedno smo obvezani, da dajemo Vašim organima potrebna razjašnjenja, koja budu tražili bilo kada. U slučaju, da postoji spor sa bilo kojim kupcem ili trećim licem, dužni smo da Vam idemo u svemu na ruku i da Vam pružimo sve podatke, koji su Vam potrebni radi zaštite Vaših interesa.

4. Vi ne preuzimate nikakovih obveza prema našim namještenicima, koji su do sada bili zaposleni oko rečene parcelacije. Punomoći, dane našem upravitelju g. Miroslavu Mance, vlastni ste odmah opozvati, a do Vašeg opoziva služit će se g. Mance tim Vašim punomoćima kao uredan trgovac, bez nagrade, za što mi preuzimamo jamstvo. Isto Vam tako jamčimo, da ne postoje nikakova dugovanja ni obveze naprama bilo komu radi posla parcelacije, koji smo mi vodili i koji bi mogli pasti na Vas, naročito ne postoje prema kakovim provizionerima ili inače bilo u kojem svojstvu angažovanim licima, a ako bi i postojale, niste dužni Vi te ispuniti, već padaju nama na teret.

5. Odričemo se bilo kakovih zahtjeva u pogledu agrarnih zakupnina, te priznajemo, da iste pripadaju isključivo Vama za sve prošle godine. Konje, kola, ormu, te namještaj, koji ste nam svojedobno dali na uporabu, vraćamo Vam u onom stanju, kako se danas nalaze.

6. Isto se tako odričemo bilo kakvog prava na stari Zrinjski grad u Čakovcu i dvorac Pribislavac sa nuzzgradama i pripadajućim zemljištima, a odnosna naša utanačenja i dogovore smatramo bespredmetnim i ništetnim. Oba ćemo Vam ta objekta predati u stanju, kako se danas nalaze najkasnije do konca februara o.g. Najamnine, koje ćemo do tada ubirati, pripadaju nama, a poslije 1. marta o.g. ubirat ćete ih sami za svoj račun. Budući da mi do 28. februara o.g. upravljamo s oba ta objekta i ubiremo najamninu, to se obvezujemo iz svoga podmiriti sve do toga dana odpadajuće državne, samoupravne i općinske poreze, prireze i namete. Požarna osiguranja, koja smo mi sami proveli za oba objekta, stornirat ćemo sa 28. februara o.g. o svom trošku, a od toga dana dalje imadete sami osigurati objekte proti požaru. U slučaju štete od požara u vremenskom razdoblju od danas do 28. februara o.g. pripada Vama sva likvidirana odšteta. O urednoj primopredaji obijuh objekata ima se sastaviti zapisnik.[57] Naročito se odričemo zahtjeva na bilo kakovu naknadu za investicije i popravke, obavljene na rečenim objektima.

7. Nakon likvidacije našeg posla parcelacije i nakon uredne predaje objekata, spomenutih u točki 6., imate nam putem Prve hrvatske štedionice vratiti bianco prihvate

---

56) Ovi popisi ne prileže ovom dopisu i možda bi se kupce moglo rekonstruirati iz fonda "Agrarna reforma" koji je pohranjen u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu.

57) Taj zapisnik bi svakako pružio dosta podataka o stanju dvoraca i njihovom korištenju u to vrijeme, što bi bilo zanimljivo pogotovo stoga što je Međimurje potpadalo od 1925. do 1929. pod Mariborsku oblast, pa o tom vremenu raspolažemo s dosta malo podataka o društvenom životu tog područja i možemo se osloniti samo na ono što nam je saopćio Vladimir Kalšan koji je do sada jedini proučavao život Čakovca u međuratnom razdoblju.

u iznosu od Din 50.000.000.- koje smo joj predali za pokriće podijeljene nam vjeresije. Bonifikaciju u iznosu od din 6,600.000.- koju ste nam isplatili god. 1,925. u vezi sa poslom parcelacije, obvezujemo se vratiti Vam prema posebnom utanačenju sa Prvom hrvatskom štedionicom u Zagrebu i to prema razmjeru neprodanih površina. Pošto se utvrdi dio prodane površine na 31. decembra 1928. obavit ćemo točan obračun, te bonifikaciju od din 6,600.000.- podijeliti na ukupnu agrarnu površinu Vašeg posjeda od 15,816 rali 1289 četv. hvati.

Svota ove bonifikacije, koja odpada na površine, prodane po nama, uključivo i privremene kupoprodajne pogodbe, ostaje nama, a ostalu svotu imamo Vam vratiti. Tek nakon povratka te sume imate nam putem Prve hrvatske štedionice vratiti bianco mjenice u iznosu od Din 6,600.000.- providjene sa žirima prema zapisničkom utanačenju od 14. decembra 1928.[58]

8. Ovime postaju bespredmetne sve naše usmene i pismene pogodbe i dopisi, koji su u vezi sa rečenim poslom parcelacije, te ih proglašujemo ništetnim i bez svake važnosti i ujedno izjavljujemo, da ne potražujemo iz posla ove parcelacije nikakove iznose i sa nikakovog naslova niti od Vas, niti od Prve hrvatske štedionice. Molimo Vas, da nam u znak sporazuma potvrdite ovaj naš dopis saglasnim protupismom. Veleštovanjem: Josip Predavec, Ante Ružić v.r.

GLAVNA ZADRUGA U ZAGREBU
MATICA HRVATSKIH SELJAČKIH GOSPODARSKIH ZADRUGA

RAČUN KOD POŠT. ŠTEDIONICE BR. 34.130
TELEFON INTERURBAN 2-11
BRZOJAVNI NASLOV: SELJAČKA

ZAGREB, dne 12. veljače 1929.
Akademički trg 12.

8. FEB 1929 01115

P.n.

S l a v o n i j a d.n.d. za industriju drva,

Z a g r e b.

Pozivom na naše današnje pismo u predmetu sporazum
razrješavanja našeg posla oko parcelacije vlastelinstva Čakovec
vraćamo Vam u privoju po Vama potpisanu izvornu pogodbu glede s
roga grada Čakovec i dvorca Pribislavec, dočim ćemo Vam drugu pos
bu glede samoga posla od istoga datuma naknado vratiti. Istodobno
prigibu Vam vraćamé tri zapisnika od 14. prosinca 1926. u istom p
metu.

Ovime izjavljujemo, da od tih izvornih isprava ne po
je nikakovi ovjerovljeni ni neovjerovljeni prepisi. Osim toga vra
mo Vam prema posebnom popisu sva Vaša važnija pisma, koja se pozi
ju na citirane Vaše isprave.

4 priloga, 1 izkaz.

Veleštovanjem:

Dopis Josipa Predavca "Slavoniji d.d." 1929. da vraća ili će vratiti sve dokumente koji govore o poslu prodaje rasparceliranih imanja u Međimurju seljacima, kako bi se uništili tragovi tog posla.

58) Ovo utanačenje nije očuvano uz ovaj spis.

Summary

The fate of the Festetić estates in Croatia after the First world war Contribution to the history of the Castle Banjski Dvor and feudal possessions of Đakovo

Mira Kolar-Dimitrijević

The Festetić (Festetics) family was a part of the Hungarian aristocracy, even though it originated from Turopolje. In 1791 the family purchased more than 51.000 acres of land in Međimurje, and held it in its possession until 1919 when it was sequestrated during the agricultural reform. The land under the plough was leased to the peasants, first for a period of one year, then for four years, and then, when possible, even sold to them. However, the property's most valuable resources were its forests, which were very attractive to those in search of a quick profit. The forests and the real estates were also sequestrated by the government. Bogdan Svoboda was put in charge of the land and he mismanaged it heavily, but his affiliation to the democrats protected him from government inspections. When possible, the forests were handed over to "Slavonija" stock company for cutting. The clearances that remained after the cutting were sold to the "Main Society of the Croatian Peasant Societies Centre in Zagreb" which was an institution of Stjepan Radić's Croatian Peasant Party. However, the society didn't have the time to sell all the parcels to the peasants because of the crisis that began in 1926 and caused a severe lack of funds to the peasants from Međimurje. Therefore, in 1929, the contract was broken. It was obvious that the deal was irregular because all of the signed agreements had to be returned to the First Croatian Savings Bank in Zagreb which served as an intermediary in all of the deals. Parcels were being sold for a while later, and were illegally reclassified from woodlands to agricultural land, and the parties involved made a substantial profit.

The other property was 1.500 acres large Bajnski dvori near Varaždin. It was an allodial property bought from the Erdödy family by Samuel Festić. He invested a great deal of money in the decoration of the castle, filling it with many works of art. The local populace never liked him because they considered him a foreigner. On the 17th of March, 1919 the castle was burned and devastated when it was proclaimed that the agricultural reform included compensation to the landowners. Many valuable works of art were destroyed in the fire.

That is how both of the Festetić properties in Croatia vanished. Bajnski dvori were burned down and taken over by peasants in a very short period of time, while the disintegration of the property in Međimurje, which encapsulated two thirds of the region, lasted for more than ten years.

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA LVI-LVII
ZAGREB 2003.-2004.

UDK 93/99
ISSN 0351-2193
Historijski zbornik, god. LVI-LVII, str.1-259, Zagreb 2003.-2004.

Izdavač
Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor
Mirjana Gross
Ivan Kampuš
Franko Mirošević
Ivica Prlender
Tomislav Raukar
Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:
ABC Clio
Historical Abstracts
America: History and Life

Adresa uredništva
Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:
Horetzky